

Tomáš Soldán šedesátiletý

Subjektivní vnímání času připravuje občas překvapení. Naši učitelé, kolegové, spolužáci, studenti a přátelé, které jsme po léta vnímali jako reprezentanty bouřlivé avantgardy oboru, se jaksi „náhle“ ocitají na prahu moudré zralosti opřené o bohatou autopsii. Tak i prof. RNDr. Tomáš Soldán, DrSc., přední český entomolog mezinárodního významu, oslavil 9. listopadu 2011 šedesátiny.

Stopu výrazného zoologického, resp. entomologického směřování Tomáše Soldána lze sledovat už od základní školy v Resslově ulici v Praze, přes středoškolská studia na Gymnáziu Botičská až po studium biologie se specializací zoologie – entomologie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde v té době působili vynikající entomologové a učitelé – pozdější profesori Karel Hůrka, Milan Chvála a Pavel Štys. Možná právě jejich přístup k vedení studentů a svěží přednášky P. Štysa o morfologii hmyzu ovlivnily vedle silného osobního nastavení Tomášův budoucí profesní vývoj.

Po absolutoriu a splnění tehdy povinné základní vojenské služby nastoupil v r. 1975 na Oddělení morfologie hmyzu Entomologického ústavu tehdejší ČSAV, které se dělilo o prostory s katedrou zoologie PŘF UK na jedné chodbě budovy ve Viničné ulici v Praze. V r. 1979 přesídlil Tomáš Soldán ve druhé vlně akademických „imigrantů“ s pracovištěm a rodinou do Českých Budějovic. Jeho první laboratoř byla umístěna v budově bývalé střední zemědělské školy v ulici Na Sádkách (dnes sídlo Hydrobiologického ústavu a Ústavu půdní biologie Biologického centra AV ČR, v. v. i.). V první polovině 80. let se podílel na přípravě nových laboratoř, pracoven a chovů a v r. 1985 i na organizaci stěhování pracoviště do současného areálu Biologického centra v Branišovské ulici, kde sídlí Entomologický ústav doposud. Dnes naturalizovaný Jihočech Tomáš Soldán je silně spjatý s životem a vývojem tohoto ústavu, kde postupně zastával i různé funkce včetně organizačních a vedoucích; mimo jiné byl vědeckým tajemníkem a ředitelem (1990–92). V současnosti zde vede Laboratoř ekologie vodního hmyzu.

Na ústavní webové stránce T. Soldána je stroze uvedeno – Výzkumné zaměření: taxonomie a morfologie jepic. Taxonomie, morfologie, reprodukční biologie, ekologie, biogeografie a fylogeneze jepic jsou stabilní doménou jeho práce, věnuje se však i dalším skupinám vodního hmyzu. Výzkum jepic, pošvatek a chrostíků má v Čechách dlouholetou tradici. Na jeho počátku stáli František Klapálek (1863–1919; středoškolský profesor a první překladatel Darwinova díla do češtiny, jeden z 19 zakladatelů České společnosti entomologické v r. 1904) a prof. Julius Miloš Komárek (1892–1955; profesor zoologie na Univer-

1 Tomáš Soldán při terénních odběrech v řece Křemelná na Šumavě v r. 2009. Foto S. Zahrádková

zitě Karlově, přednosta 2. Zoologického ústavu UK, ředitel Výzkumného ústavu lesnického, např. jeden z iniciátorů vzniku CHKO Šumava). Jejich pokračovateli byli Komárkovi žáci Jaromír Šámal a Milada Šámalová (popraveni 5. 6. 1942) a později Vladimír Landa (1923–2003; Komárkův asistent, mezinárodně uznávaný entomolog, akademik, první a dlouholetý ředitel Entomologického ústavu ČSAV). Tomáš Soldán je Landovým žákem a pokračovatelem efemerologické školy, což dobře ilustruje i jejich společná monografie o vyšší klasifikaci jepic (Landa a Soldán 1985). V 80. letech postupně přebíral vůdčí roli a štafetu odpovědnosti v oblasti výzkumu jepic u nás. V současné době spolupracuje na této problematice zejména s Jaromírem Helešicem, Světlanou Zahrádkovou a Jindřiškou Bojkovou z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Množství historických doložených dat Vladimíra Landy, Blanky Křelinové, Karla Nováka, vlastní starší i aktuální data z důkladného terénního výzkumu i vysoká erudovanost umožňují tomuto týmu hodnotit dlouhodobé změny taxocenóz jepic a některých dalších skupin hmyzu tekoucích vod v České republice (Soldán a kol. 1998) a předkládat i jejich kvalifikované prognózy (Zahrádková a kol. 2009). Mezinárodní význam Soldánovy vědecké práce pak lze doložit také skutečností, že se ve spoluautorství s vídeňským kolegou Ernstem Bauernfeindem podílel na přípravě čtyřsetstránkové monografie s názvem *Mayflies of Europe (Ephemeroptera)*, kterou nakladatelství Apollo Books (Dánsko) vydá pravděpodobně v první polovině r. 2012. Zasvěcená

entomologická veřejnost očekává tuto monografii o to více, že poslední souborné zpracování evropské fauny jepic bylo vydáno před více než 120 lety (Eaton 1883–88).

Vědecká práce Tomáše Soldána nezůstala omezena jen na problematiku jepic. Zabýval se poměrně intenzivně i vlivem biologicky aktivních látek (chemosterilantů), parazitů, parazitoidů a bakterií na reprodukci hmyzu. V rámci projektu FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) a pod patronací centra Mezinárodní atomové agentury (IAEA) ve Vídni se podílel na vývoji metody sterilních samců, která byla v 80. a 90. letech minulého stol. úspěšně aplikována na populace mouchy tse-tse v některých afrických zemích (zejména Burkina Faso, Keňa, Nigérie, Zambie) s cílem snížit jejich početnost. Spolupracoval i na výzkumu ontogeneze gonád vodních ploštic a na řadě komplexních faunisticko-ekologicky laděných projektů týkajících se taxocenóz vodního hmyzu (např. Kokořínsko, Novohradské hory, Šumava). Řada jeho výsledků se promítla aplikačně do podoby zpřesnění metodik hodnocení kvality vod nebo expertiz v oblasti ochrany přírody.

Výstupem výzkumu T. Soldána je přes 200 publikací – od monografií, přes původní vědecká sdělení až po popularizační články (včetně příspěvků do *Živy*) nebo kapitoly v knihách, učebnice a skripta. Všechny jsou u nás i v zahraničí citovány (v mnoha původních vědeckých pracích a 25 učebnicích) a užívány studenty. Jejich výběr od r. 1977 lze najít na internetové adrese: http://www.entu.cas.cz/cs/pracovnici/Tomas-Soldan-139r/?all_publications=show.

Tomáš Soldán je také „expediční člověk“ a cestovatel. Na výpravách za jepicemi projel mnoho zemí všech kontinentů – snad vyjma Antarktidy. Dokáže se dobře pohybovat v laboratorním prostředí zahraničních univerzit, na velkých mezinárodních konferencích, kde kromě role vědce naplňuje i roli „charmera“, i v terénu tropických a subtropických oblastí, kam by běžný Středoevropan dobrovolně nevkročil. Na základě materiálu shromážděného během zahraničních expedic a stáží popsal několik desítek nových taxonů jepic. Ale netěžil z toho sám. Průvodním znakem jeho návratů je výběr „nejepičtího“ materiálu a jeho předávání kolegům – specialistům. Díky takovým dárkům fixovaného hmyzu byla popsána řada nových druhů i vyšších taxonů.

Pevné ukotvení Tomáše Soldána v mezinárodní entomologické komunitě a jeho uznání tímto společenstvím lze ilustrovat i tím, že byl a je členem redakčních rad mezinárodních časopisů i nejrušnějších expertních a organizačních komisí a výborů. V současné době je např. v redakční radě časopisu *Aquatic Insects*, od r. 1983 nepřetržitě členem výboru pro pořádání mezinárodních konferencí o jepicích a v letech 1998–2003 působil ve funkci předsedy výboru pro pořádání evropských entomologických kongresů.

Od svého příchodu do Českých Budějovic v r. 1979 se Tomáš Soldán kromě výzkumu věnuje i přednáškám, vedení cvičení, terénních praktik a exkurzí. Působil na tehdejší samostatné Pedagogické fakultě

v Českých Budějovicích (dnes Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity), Agromické fakultě pražské Vysoké školy zemědělské sídlící v Českých Budějovicích (dnes ZF JU) a dodnes s kolegy z těchto fakult spolupracuje. V akademickém roce 1991–92 byl jedním z prvních přednášejících Biologické fakulty JU (dnes Přírodovědecká fakulta JU), kde v současnosti externě přednáší entomologii na katedře zoologie. Dlouhodobě spolupracuje rovněž s Ústavem botaniky a zoologie Přírodovědecké fakulty MÚ v Brně. V letech 1990–91 byl hostujícím profesorem Flo-

rida A&M University v Tallahassee (USA). Vede bakalářské, magisterské i doktorské práce, působí ve třech oborových radách doktorského studia na JU a MÚ. Nezištně se věnoval a věnuje aktivitám z hlediska systému hodnocení vědecké práce naprosto neprofitabilním – podílel se na vzniku učebnic, skript a dalších pomocných studijních textů. Dokázal si ale nalézt čas i pro bývalé absolventy – nyní učitele gymnázií – a vést pro ně a jejich třídy terénní exkurze. A zůstává určitě mnoho dalších vědeckých počinů i odborných aktivit, které jsem zde nezmínil.

Co dodat? Tomáš Soldán má široký vědecký i kulturní přehled, je člověkem vzdělaným a komunikativním, schopným jednat, domluvit se (v pěti jazycích), organizovat a připravovat nejrůznější aktivity. Dokáže být věcně kritický, ale vždy otevřený k pomoci i spolupráci. Jeho výrazným osobnostním rysem je kolegalita. Nezbývá, než mu do dalších let popřát více zdraví, méně administrativy, atraktivní vědecké projekty a hodně spokojenosti a úspěchů.

Jan Květ, Štěpán Husák, Jan Pokorný

Za Dagmar Dykyjovou (1914–2011)

Těsně před loňskými vánočními svátky se na stránkách Botanického ústavu AV ČR, v. v. i., v Třeboni objevilo oznámení, z něž vyjímáme: „Sdělujeme vám smutnou zprávu, že ve čtvrtek 22. prosince, v 17 hodin zemřela v nemocnici v Havlíčkově Brodě paní RNDr. Dagmar Dykyjová, CSc., v pozhnaném věku 97 let a 8 měsíců. Odešla z tohoto světa pokojně, ve spánku. Vzpomínejme vděčně na paní doktorku jako vynikající vědeckou pracovníci a vysokoškolskou učitelku, spoluzakladatelku treboňského pracoviště Botanického ústavu ČSAV (dále BÚ ČSAV), poctivou, přímou a přítomnou laskavou ženu, která vždy dokázala stát za svou pravdou. Dovedla se radovat z vánočních svátků a krátce před svou smrtí se ještě potěšila pozdravem a přáním, jež jsme jí poslali z hydrobotanického stromečku“.

S Dagmar Dykyjovou jsme se rozloučili 27. prosince v kostele v její rodné České Bělé u Havlíčkova Brodu, kde trávila v péči syna Jana a jeho rodiny poslední roky života. Bylo to v domě, v němž se 12. 4. 1914 narodila a který po konfiskaci za komunismu byl navrácen jí a její rodině až po r. 1990. Tady žila aktivně téměř až do konce svého dlouhého a plodného života. Zde ručně sepsala a zredigovala 7 svazků pamětí určených rodině a také tu sestavila zatím nevydaný přehled korespondence svého strýce malíře Viléma Kavky s Janem Zrzavým, slavným malířem pocházejícím rovněž z Vysočiny. Ještě v červnu 2011 ji zde navštívil dlouholetý spolupracovník a přítel treboňských hydrobotaniků Dennis F. Whigham z USA a paní doktorka se s ním živě bavila plynou angličtinou. K jejím životním jubileím vyšla řada článků, poku-

síme se proto vzpomenout některé aktivity a zásluhy, o nichž bylo napsáno jen málo.

Devatenáctiletá Dagmar Sajfertová přišla na Přírodovědeckou fakultu UK v Praze v r. 1933 a specializovala se na fyziologii rostlin pod vedením prof. Bohumila Němce. Doktorát získala v r. 1938; na fakultě byla také zaměstnána a současně působila jako výkonná redaktorka časopisu Vesmír. Poté přešla do Ústavu technologie uhlhydrátů Vysokého učení technického v Brně a po uzavření českých vysokých škol nastoupila do brněnské pobočky Výzkumného ústavu cukrovarnického. V té době, po sňatku již jako Dagmar Dykyjová, se zabývala minerální výživou rostlin, metodikou vodních a písčových kultur, závislostmi mezi příjmem iontů a jejich metabolickým uplatněním. Věnovala se i otázkám klíčení, růstu a stimulace rostlin fytohormony. Poznatky obsažené v jejich četných vědeckých člancích se uplatnily v praxi např. při přípravě tzv. jednoklíčkového osiva cukrovky. Neuznávala umělé dělení vědeckého výzkumu na základní a aplikovaný a na tomto názoru setrvala po celý život. V r. 1944 se jí narodila dcera Anna, v r. 1949 syn Jan. V letech 1947–53 pracovala jako vedoucí bioložka ve Spolku pro chemickou a hutní výrobu v Ústí nad Labem, kde mimo jiné řešila problém pěstování sklerocií paličkovice nachové (námele) v kulturách *in vitro*. Z Ústí dojížděla jako externí přednášející do Prahy na Vysokou školu zemědělskou a tehdejší Biologickou fakultu UK, kam přešla v r. 1954 jako odborná asistentka na katedru fyziologie rostlin vedenou tehdy prof. Silvestrem Prátem.

V těžkých 50. letech ochotně věnovala péči a čas vzdělávání studentů fyziologie rostlin, ale také jejich výchově k vědecké i obyčejné lidské odpovědnosti. Prázdninové „nalejvárny“ vědomostí, jež pořádala v České Bělé, kde dostala náhradní ubytování po konfiskaci domu, si její žáci vždy budou vděčně připomínat. „Škodlivý vliv na studenty“ však brzy (v r. 1956) způsobil její vyhnání z univerzity, ale studenti se s ní scházeli na soukromých seminářích neformální skupiny MRF (Mladí Rostlinní Fyziologové); zůstávala jejich vědeckou i lidskou oporou.

1 První prezident České republiky Václav Havel s Dagmar Dykyjovou před treboňským zámekem při otevření stálé expozice Třeboňsko – krajina a lidé dne 23. dubna 2004. Expozice se vhodně doplňuje s knihou D. Dykyjové o Třeboňsku.

